

Bir Arşiv Yaşam İncelemesi: Zinaida Gippius'un Petersburg Günlükleri

A Research on Documents of Life: *The Petersburg Diaries of Zinaida Gippius*

Eda H. TAN METREŞ¹

¹Assist. Prof., Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Russian Language and Literature, Antalya, Turkey

ORCID: E.H.T.M. 0000-0001-6350-7296

Corresponding author:

Eda H. TAN METREŞ,
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya,
Türkiye

E-mail: edahtan@akdeniz.edu.tr

Submitted: 21.02.2021

Revision Requested: 12.04.2021

Last Revision Received: 25.04.2021

Accepted: 27.07.2021

Citation: Tan Metres, E. H. (2021). Bir arşiv yaşam incelemesi: Zinaida Gippius'un Petersburg Günlükleri. *Litera*, 31(2), 857-879.

<https://doi.org/10.26650/LITERA2021-884244>

Öz

İnsanın sosyo-kültürel kişiliğinin bir uzantısı olan edebi metinler yazıldıkları dönemden ayrı tutulamayan toplumsal öze yakından ilişkili bir ifade biçimidir. Nitekim sanatçı, çağının kültürel, toplumsal, tarihsel ve düşünsel yapısıyla kurduğu bağdan beslenerek eserini yaratır. Bu çerçevede kişisel bilgilerin aktarıldığı *günlükler*, tarihsel süreçten ayrı tutulmayarak XX. yüzyılın başlarında Rusya'da ve yurt dışında başlatılan belge arayışının ilk adresi olur. Özellikle Rus göçmen edebiyatı temsilcilerince içselleştirilen "tarihin arşivlenmesi" fikri Devrim sonrası süreci biçimlendiren önemli bir eşik niteliğindedir. Bu anlamda 1914-1919 yıllarına ait gelişmeleri kaleme alan birkaç vakanüvisten biri de Zinaida Gippius kabul edilir. Bilhassa şiir sanatıyla isminden söz ettiren Gippius, 1917 Şubat Devrimi'yle başlayıp Ekim'de yönetimin el değiştirmesiyle sonlanan tarihsel süreci günlüklerinde günbegün aktarır. Böylelikle yazıldığı dönemin hâkim ideolojisi ve yazarın bu ideolojiyle olan yakınlığı bağlamında sübjektif bir bakış ortaya koyan Gippius'un *Petersburg Günlükleri* (Петербургские дневники) mahrem yaşamın sınırlarını aşarak bir dönem anlatısı niteliğine erişir. Bu çalışmada Yeni Tarihselci yaklaşımın (Новый историзм) öne çıkardığı edebi, politik, toplumsal, dinsel ve kültürel güç ilişkisi 1917 yılı özelinde, Gippius'un "Petersburg Günlükleri" örneğinde ele alınmıştır. Düşüncelerin metinselliği, tarihi anlatıların yazınsal boyutu ve bir metnin, üretildiği tarihsel koşullardan ne kadar etkilendiği gibi argümanlar söz konusu günlüklerin tarih ve edebiyat arasındaki sınırları kaldırıp bir arşiv yaşam tablosu sunduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Gippius, *Petersburg Günlükleri*, 1917, devrim, tarih

ABSTRACT

Literary texts, as an extension of people's socio-cultural personality, are a form of expression closely related to the social essence that cannot be separated from their period of composition. Artists create their work through inspiration drawn from their bond with cultural, social, historical, and intellectual structures of their age. Therefore, *diaries*, which transfer personal information, became the first choice in the document search that started in Russia and abroad at the beginning of the XX century, deemed inseparable from the historical process. The idea of "archiving history," especially internalized by the representatives of Russian immigrant literature, is a significant threshold shaping the post-revolutionary process. In this sense, Zinaida Gippius is considered to be one of the few chroniclers to write down the developments of the

years 1914–1919. Gippius flourished through her poetry, which describes day by day, the historical process that started with the 1917 February Revolution and ended with the change of government in October. Thus, her *Saint Petersburg Diaries* (Петербургские дневники), presents a subjective view in the context of the dominant ideology of the contemporary period and the author's affinity with this ideology, achieves the characteristics of a period narrative, going beyond the private life's peripheries. This study discusses the myriad inter-connected issues highlighted by the New Historicism approach (Новый историзм) in the example of Gippius's correspondence from 1917. Arguments about the textuality of thoughts, the literary dimension of historical narratives, and how much a text is affected by its immediate historical conditions revealed that the diaries blur the boundaries between history and literature and present an archivable life trajectory.

Keywords: Gippius, *The Petersburg Diaries*, 1917, revolution, history

EXTENDED ABSTRACT

Researcher Barbara Heldt states that Russian female writers generally produce autobiographies or poetry. Although Zinaida Gippius, was renowned for her poetry, was a part of this circle, she had also produced important prose since the 1890s and was accepted as an active member of the Symbolist Movement. Gippius and her husband Dmitry Merezhkovsky's names are regarded as the cornerstones of the Movement.

Disappointed by the 1905 Revolution, Gippius reflects in her art the mystical–religious ideas of decadence that would overcome the impending change. The destruction in question, included in her poetry and diaries, takes place at the turn of the century, between XIX-XX. This transition period extends to the unprecedented political turmoil in Russian history following the abdication of Nicholas II and the monarchy's fall. During this time, the imperial regime was silently buried in history, and administration was transferred to the Provisional Government.

In 1917 Russia there were uninterrupted revolutionary movements, beginning with the February Revolution and ending with the change of government in October. The revolution process in question is reviewed in three stages: The first stage (February–March 1917): Regime change –the end of the monarchy– abdication of the Tsar and, the establishment of the Provisional Government, followed by the dual power system. The second stage (April–August 1917): This stage is considered a period of political crises. The events related to this stage are the formation of the coalition government in relation to the crisis that took place in April and the cabinet change after the July Days (demonstrations). In this context, Lavr Kornilov's coup d'état attempt is considered an important point. The third stage (September–October 1917), includes the government

crisis, the establishment of a responsible ministry and parliament, and the Soviets who took over the administration with the October Revolution. On October 25, 1917, the Bolshevik forces took action and occupied key areas of the city. Members of the Provisional Government were arrested or fled. Lenin proclaimed the victory of the workers' and peasants' revolution during his speech at the meeting of the Petrograd Soviet.

Many studies examined the diaries and memoirs of the intelligentsia who wrote about the year 1917. However, it would be wrong to describe them as a homogeneous group. Among them were teachers and academics like S.P. Kablukov, O.V. Sinakevich, and D.I. Mushketov, literary figures like Z.N. Gippius, D.V. Filosofov, K.I. Chukovsky, L.N. Andreyev, and A.A. Blok, government cabinet members like V.B. Lopuhin and A.V. Peshehonov, and those from different professions such as G.A. Knyazev (Historian) and A.L. Rotach (architect). The manuscripts of these names, who tried to write about what they witnessed, are classified as diaries, texts that were edited before printing, and memoirs. The diaries of Gippius, which are the subject of this study, are included in the second group. These diaries, which are continuous, covering a period of five years, as they were written before Gippius and Merezhkovsky left St. Petersburg. The diaries of Gippius were classified under different titles. These are: *The Blue Book: Saint Petersburg Diaries*, *The Black Notebooks*, *The Black Booklet*, and *The Grey Notebook*.

Gippius wrote the first of this diary series, *The Blue Book*, with the title *Notes from Today* (Современная запись). Two parts of these notes, which describe the years between 1914 and 1919, are kept in the Manuscripts Unit of the Russian State Library. Having to leave Russia due to political reasons, the writer left her diary in Petrograd and assumed that she had lost it for many years. But in 1927, a Merezhkovsky family friend V. Zlobin brought the first notebook titled *Notes from Today* from Leningrad. Gippius published these notes for the first time in 1929 under the name *The Blue Book*.

The "Saint Petersburg Diaries," bear traces of Gippius's poetry, prose-work, and socio-political studies, and are included in the classification of *the author's diary texts* as a type of document. The text examined the relationship of the Russian intelligentsia with the government on the basis of the destroyed conventional lifestyle and fragmented ideological and spiritual values. The textual plane of the "Saint Petersburg Diaries" is in the form of separate books, which are both independent from each other and form a

chronological whole. These diaries offer a *subjective* view in the context of the dominant ideology of the period in which they were written and the author's affinity with this ideology. In other words, the years 1914–1919 are presented to the field of literature not through fictional texts, but through the lens of an archived life. However, the fictional closeness between a literary work and a historical text does not apply to the diaries of Gippius. The relationship of the New Historicism approach with historiography and the emphasized view that "Each generation writes its own history..." regard Gippius as one of the few chroniclers who wrote down the developments of the years 1914–1919. This is because the "Saint Petersburg Diaries," which reveal the socio-political situation of the period in which they were written, exemplify the view that this approach cannot be isolated from the cultural circle to which the text belongs and from the historical process it is in. This study discussed the relationship between literary, political, social, religious, and cultural power revealed by the New Historicism approach in the example of Gippius's *Saint Petersburg Diaries* in 1917.

Giriş

Günlük, mektup, hatıra, deneme, röportaj gibi gerçek yaşamın içinden edebiyata uzanan anlatılar aynı zamanda zata mahsus bir belge addedilirler. Bir toplumun kültürel mirasını, bir dönemin ruhunu yansıtan *arşiv mekânlar* gibi bir insanın duygularını, şahsi yaşamını, tanık olduğu sosyo-politik ortamı satırlarında gizleyen günlükler de bir *arşiv yaşam* kabul edilebilir. Söz konusu zata mahsus belgeler sosyo-politik konulu yapıtların ve süreli yayınların temelini oluşturur. Aktarılan konunun açık bir biçimde ifade edilmesi, anlatımın doruk noktasında düşüncelerin yer alması, şahsi belgelerin kullanılması, olayların tipleştirilmesi (sosyo-politik konulu imgeler) gibi özellikler sosyo-politik konulu yapıtları ve zata mahsus belgeleri aynı çizgide bir araya getirir (Yakovlena, 2012, s. 89). Yaşanmışlıkların delili olarak görülen anı yazıları bu tablonun fonunu oluşturarak hem Sovyet edebiyatını hem Rus göçmen edebiyatını derinden etkiler. Bu bağlamda 1920'li yılların ortasında Rusya'da ve yurt dışında başlatılan belge arayışı İç Savaş ve Devrim özelinde yükselişe geçer. Rus göçmen edebiyatı temsilcilerince içselleştirilen "tarihin arşivlenmesi" fikri Devrim sonrası sürecin ana hedeflerinden biri olur. Henüz Ekim Devrimi öncesinde bu konuya eğilen pek çok isim tanık olduğu olayları kaleme almak, geçmişini bugünle buluşturmak, daha da önemlisi toplumsal hafızanın şekillenmesinde bizzat rol almak için harekete geçer. Devlet adamı ve anı yazarı Vasili Şulgin, İç Savaş yıllarını ele aldığı *Yıl 1920* (1920 год) adlı eserinin önsözünde bu fikri şu sözlerle destekler:

Fransız Devrimi'nin sahte yansımasının nasıl bir felakette rol aldığını biz, Rus Devrimi'nin tanıkları, çok iyi biliyoruz. Bu nedenle bugün gözlerimizin önünde olup bitenlerin gerçek tablosu gelecek neslimiz için büyük önem taşıyor. (Şulgin, 1921, s. 10)

1914-1919 yıllarına ait gelişmeleri kaleme alan birkaç vakanüvisten biri de Zinaida Gippius¹ kabul edilir. Bilhassa şiir sanatıyla isminden söz ettiren Gippius'un, edebiyat tarihçisi Aleksandr Nikolyukin tarafından düzenlenip yayına hazırlanan günlükleri mahrem yaşamın sınırlarını aşarak bir dönem anlatısı niteliğine erişir (Federer, 2019, s.

1 Sembolist hareketin nehir yatağında Zinaida Gippius ve eşi Dmitri Merejkovski'nin isimleri yer alır. Petersburg'da ve Paris'te entelijensyanın yaşamını ve Rus kültürünü şekillendiren odak onların sanat birliğinden geçmiş, 1901-1903 yılları arasında gerçekleştirilen dini-felsefi toplantıların öncüsü yine bu çift olmuştur (Volkova, 2012, s. 177).

4). Yeni Tarihselcilik² akımının öncülerinden Louis Montose'un "metinlerin tarihselliği ve tarihin metinselliği" (Oppermann, 2006, s.16) tanımıyla örtüşür bir biçimde, Gippius'un toplumsal atmosfere ve siyaset adamlarına dair aktarımları da edebiyatın estetik boyutunu gölgede bırakarak onu tarihle eşdeğer tutar. Zira Gippius, "Ülkede neler olup bittiğini anlamak için bir yazarın profesyonel bir siyasetçi olmasına gerek yoktu. Gözlerinin açık olması yeterliydi. Bizimse yalnızca açık gözlerimiz vardı. Buna bağlı olarak, günlüğümdeki satırlar bu sosyo-politik atmosferi yansıtıyor." sözleriyle çağın tanığı ve aktarıcısı olduğunu açık bir biçimde ifade eder (Gippius, 2005, s. 7).

Tarihsel metinlerin yazılmasında tarihçinin kendi birikimlerinin ve daha önce yazılan metinlerin etkisinin önemli bir yeri vardır. Araştırmacı Serpil Oppermann'ın belirttiği gibi tarih anlatıları ancak tarihçinin yorumlamaları ile gerçekleşir (Oppermann, 2006, s. 32). Bu düşünceye göre Gippius'un bir tarihçi olarak değil, çağın tanığı olarak sanatçı kimliğini, birikimini ve izlenimlerini arşiv haline getirdiği aşikârdır. Bu durumu, bulunduğu ortamla ilişkilendiren yazar Rusya'nın vicdanı ve akli olarak nitelendirdiği entelijensiyanın otokrasiye olan yaklaşımını şu sözlerle ifade eder:

Benim ve Merejkovski'nin yaşamımız, çevremiz ve içinde bulunduğumuz koşullar, açıkçası, böyle notlar tutmak için elverişliydi. Doğma büyüme Petersburglu bireyler olarak, adilane ya da değil Rusya'nın 'vicdanı ve akli' olarak adlandırılan Rus entelijensiyasına mensuptuk... 1905 yılındaki başarısız devrim girişimi sonrasında – başarısız, çünkü otokrasi varlığını sürdürüyordu – entelijensiya güç kazanmadıysa da sesini gürleştirmişti. İçlerindeki düşünce ayrılıklarıyla parçalansalar da önemli bir siyasi yadsıma ile – otokrasi rejimini kabul etmeme – bir araya gelmişlerdi. (Gippius, 2005, s. 5)

Yeni Tarihselci yaklaşımın yöneldiği *göz önünde olmayan, muğlâk* konuları – rüyalar, sıradan halka ya da soylulara özgü şenlikler, büyücülüğe dair ithamlar, günlükler ve

2 1980'li yılların başında "Yeni Eleştiri" ve "Yapısalcılık" gibi yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıkan "Yeni Tarihselcilik", ilk olarak Amerikalı eleştirmen Stephen Greenblatt tarafından ortaya atılmıştır. Edebiyat ve diğer metinler arasındaki ayrımı kaldıran bu eleştirel yaklaşıma göre, metin tarihsel bağlamdan ayrı tutulamaz, içinde üretildiği tarihsel süreç ve sosyo-kültürel koşullardan bağımsız değerlendirilemez. Öte yandan Rus yazınında Yeni Tarihselci yaklaşıma dair yapılan bilimsel çalışma sayısı çok fazla değildir. 2000 yılında araştırmacı S. Kozlov Yeni Tarihselci yaklaşıma dair yapılan iki çevirinin giriş kısmını kaleme alır. Kozlov, Rus araştırmacıların bu yaklaşıma dair eğilimlerini Rus ve Amerikan edebiyat bilimi yaklaşımı ekseninde değerlendirir. Stephen Greenblatt'ın ortaya attığı bazı yaklaşımların Yuri Lotman'dan ödünçlediğine dikkat çeker (Anisimova, 2015, s. 16-17).

biyografiler, doğum ve ölüm kayıtları – değerlendiren Stephen Greenblatt, tarihsel bakış açısının ötelediği bu konuların da toplumun ideolojisini, yaşayışını yansıttığına dikkat çeker (Greenblatt, 1990, s. 18). Bu kapsamda geçmişe dair sübjektif bir bakış ortaya koyan Gippius'un *Petersburg Günlükleri*, hem XX. yüzyıl başlangıcında Rusya'da gerçekleşen kırılma sürecinin hem dönemin ideolojisinin bir yansıması hem de yazarın izlenimlerinin bir aktarımı olarak politik nedenlerle uzun yıllar saklı kalmış, ötelenmiş bir gösterge, bir arşiv kabul edilebilir.

Bugünden Notlar'dan Petersburg Günlükleri'ne Zamanın İzi

Politik, toplumsal, dinsel ve kültürel güç ilişkilerinin birbiri ile etkileşimi sonucunda oluşan edebiyat, Yeni Tarihselci yaklaşımın bakış açısına göre yalnızca sosyal gerçeklik çerçevesinde anlaşılabilir. Bu yönüyle geleneksel edebiyat eleştirisinden ayrılan Yeni Tarihselci yaklaşım yaşamöykülerinin aktarıldığı metinleri de mercek altına alarak nesnel gerçeklerden oluşan tarihten farklı bir biçimde öznel alana eğilir. Bu bağlamda tarihsel süreçten ayrı düşünülemeyen günlük metinleri XX. yüzyıl Rusya tarihinde önemli bir rol üstlenir. Bu metinler özgün ve yetkin anlatım biçimleriyle, zaman-uzam olgusunu bir bütün olarak sunan kuşatıcılıklarıyla anı metinlerinin bir bileşeni ve sanatçının kendi iç dünyasıyla bir diyalogu olarak günlük türünün ayrı bir kolu kabul edilir (Kolobov, 2019, s. 43). Bu doğrultuda *yazara ait günlük metinleri* sınıflandırmasına dâhil edilen *Petersburg Günlükleri* Gippius'un şiir sanatından, nesir türündeki eserlerinden ve sosyo-politik konulu çalışmalarından izler taşıyan bir arşiv niteliğindedir.

Gippius, Rus entelijensiyasının iktidarla olan ilişkisini; yıkılan alışlagelmiş yaşam biçimi ve parçalanmış ideolojik, manevi değerler zemininde ele alır. Günlük metin formundaki bu anlatım Gippius'un sanatsal özgerçekleştirimini öne çıkarmasının yanı sıra, yazarın kişiliğine ait farklı yönlerini açığa vurması bağlamında da önem taşır. Yazarın dünya görüşü, Rusya'ya, Ortodoksluğa ve çağdaşlarına dair düşünceleri bu günlüklerde açık bir biçimde yer bulur. *Petersburg Günlükleri'nin* metinsel düzlemi hem birbirinden bağımsız hem kronolojik olarak bir bütünün parçaları biçiminde ayrı birer kitap formatındadır. Birbirinin devamı niteliğinde, beş yıllık bir süreci kapsayan günlükler Gippius ve Merejkovski henüz Petersburg'dan ayrılmadan önce kaleme alınmıştır. Gippius'un farklı başlıklarla sınıflandırdığı günlükleri şöyledir:

Mavi Kitap. Petersburg Günlüğü (Синяя книга. Петербургский дневник): İlk önce *Bugünden Notlar* (Современная запись) başlığıyla kaleme alınan söz konusu günlüğün

1914-1919 yıllarını aktaran iki bölümü Rusya Devlet Kütüphanesi Yazma Eserler Birimi'nde muhafaza edilir. Siyasi nedenlerle Rusya'dan ayrılmak durumunda kalan Gippius, *Bugünden Notlar*'ı Petrograd'da bırakır ve bu notları kaybedilmiş varsayar. Fakat 1927 yılında Merejkovskiler'in sekreteri ve aile dostu Vladimir Zlobin *Bugünden Notlar* başlıklı defterin ilkini Leningrad'dan Belgrad'a getirir³. Bu el yazmaları ilk kez 1929 yılında, Rus göçmen yazarların Belgrad'daki kongresinden bir buçuk yıl sonra, Sırp Bilimler Akademisi yayın komisyonu bünyesinde çıkarılan *Russkaya biblioteka* (Русская библиотека)'da *Mavi Kitap* adıyla basılır (Nikolyukin, 2008, s. 19; Munjukova, 2016, s. 14, 15;). Ardından Amerika'da yazar Nina Berberova'nın önsözü ile iki kez (New York, 1982, 1990) basılan *Mavi Kitap*, Rusya'da Aleksandr Nikolyukin'in editörlüğünde yayımlanır⁴. Önce *Mavi Kitap*, ardından *Petersburg Günlüğü* olarak yayımlanan bu notlarda 1914-1919 yıllarının izlerini süren Gippius, o döneme can veren satırlarıyla sanat olgusunu ve arşiv belgelerini aynı akıntı içinde bugüne taşır. 1 Ağustos 1914 - 6 Kasım 1917 tarihleri arasındaki sosyo-politik sürecin aktarıldığı *Mavi Kitap*'ın ilk kısmında İç Savaş ve Devrim yıllarındaki Petersburg ele alınır. Araştırmacı Alina Novojilova; Gippius'un, notlarına zarar gelmemesi ve bu tarihsel sürecin gelecek nesillere değiştirilmeden aktarılması için el yazmalarının Petersburg'da muhafaza edildiği yer ve yurt dışında yayımlanma süreci üzerine pek çok söylenti ortaya attığını ifade eder. Bu vesileyle büyük bir kafa karışıklığı yaratılmış olur. Tarihsel veriler ise 1927 yılında Merejkovskiler'in Paris'te bulunduğu, bu süreçte Gippius'un, günlüklerine ait el yazmalarında birtakım düzeltmeler yaptığı yönündedir. Nitekim el yazmalarına düşülen notlar ve açıklamalar 1927 yılına işaret eder, dolayısıyla Gippius'un, el yazmalarını temize çektiği düşünülmektedir. Baskı için hazırlanan el yazmalarının ilk sayfasında "yurtdışındaki yayınevi için" ibaresi yer alır. (Novojilova, 2004, s. 1)

Günlüklerin Amerika'daki baskılarının önsözünü kaleme alan Berberova, elli yıl sonrasında tekrar gün yüzüne çıkıp okurla buluşan bu eseri şu sözlerle değerlendirir:

Bu günlük metni, her şeyden önce, Rusya tarihinin olağanüstü dönemlerinden (1914-1919) birine ışık tutan bir belge niteliği taşır. Şubat

3 El yazmaları yıllar sonra yazara geri getirildiği zaman, bu notların beklenmedik dönüşünden çok, yıllar önce kaleme aldığı satırları tekrar okuyor olması Gippius'u derinden etkiler: "Olan bitene dair kendi notlarımı okumak – on yıldır görmediğim – bu herkese nasip olmaz... Eğer hiçbir şey unutulmasa, yaşamak mümkün olmazdı... Evet, unutmak bize sunulan bir merhamet göstergesi" (Aktaran: Nikolyukin, 2003, s. 21).

4 1999 yılında Gippius'un günlüklerini iki cilt olarak yayına hazırlayan Nikolyukin, ardından Gippius'un eserleri ve anı yazılarının bulunduğu on beş ciltlik bir kitabın oluşturulmasında yer alır. Bu kapsamlı çalışmanın sekizinci cildi ise yazarın günlüklerine ayrılır (Munjukova, 2016, s. 15).

Devrimi'nin önde gelen isimleri, Merejkovskiler'in aile dostları ve tanıdıkları anlatımın omurgasını oluşturan şahıs kadrosunun temsilcileridir. Zira tüm yaşamı boyunca kitaplarla, fikir ve olgularla ilgilenen Dmitri Merejkovski'nin aksine insanlarla ve insan ilişkileriyle ilgilenen Zinaida Gippius bu zengin kadronun mimarıdır. Yaşamına giren her insanı mercek altına almak gibi bir özelliği bulunan Gippius, bir tartışma, bir tutarsızlık, bir ihanet veya mecburi bir ayrılık olmadıkça gözlemini sürdürür. Siyasetçi, Geçici Hükümet'in⁵ başkanı Aleksandr Kerenski, sanat ve edebiyat eleştirmeni Dmitri Filosofov, yazar İvan Bunin ve eşi, dönemin Petersburg şairleri ve Paris'teki göçmen şairler gibi pek çok isim uzun yıllar Gippius'un merceği altında kalır. (Berberova, 1982, s. 7)

İnsanı ve düşüncenin metinselliğini irdeleyen Yeni Tarihselci yaklaşıma göre edebi bir eser hem tarihsel hem metinsel bağlamı ile değerlendirilmelidir. Yeni Tarihselci yaklaşım temelde tarihi anlatıların yazınsal boyutunu sorunsallaştıran bir kuramdır. Edebi bir metnin yazıldığı dönemi yansıttığını düşünen önceki tarihsel teorilerin aksine bir metnin, üretildiği tarihsel koşullardan ne kadar etkilendiği üzerinde durur. Dönemin sosyal atmosferi ve yazarın psikolojik durumu bu anlamda büyük önem taşır. Gippius'un el yazmalarını değerlendiren Berberova'nın "Günlüklerde aktarılan sosyo-tarihsel süreç – yazarın dönemi yakından takip etmesiyle ilişkili olarak – ve Gippius'un karakteri her satırda derinden hissediliyor" (Berberova, 1982, s. 5) görüşü bu yaklaşımı destekler niteliktedir. Geçmişe yönelik subjektif bir bakış sunan bu notlar, yazarın yaşamını yansıtan bir doğru çizmesinin yanı sıra, onun karakterini akseden bir duygu yoğunluğuyla da ifade bulur. Nitekim Gippius'un satırlarında kültürel gelişmelere dair bir bilgi yer almaz. Yayınevlerinin faaliyetleri, yeni çıkan kitaplar, mimari zenginliklerin muhafaza edilmesi, edebiyat topluluklarının bir araya gelmesi gibi pek çok kültürel gelişme bu satırlarda yer bulmaz. Öte yandan gösterilerin dağıtılması, gazetelerin kapatılması, edebiyat toplantılarının yasaklanması, tutuklanmalar, kurşuna dizilmeler ve ölüm Gippius'un günlüklerinde önemli bir yer tutar. Bu durum yazarın duygularından tam olarak arınamayışının bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Ancak bulunan atmosfer gereği bu tümüyle olağandır. Duma'nın yanı başında ikamet eden Gippius ve Merejkovski Rusya'nın merkezi tabir edilen bu

5 "Romanov Hanedanı'nı deviren 1917 Şubat Devrimi, savaşın neden olduğu yoksunlukların ve ödenen bedelin paylaşımında açıkça görülen eşitsizliğin çileden çıkardığı bir halkın kendiliğinden isyanıydı. Burjuvazinin ve devlet memurlarının otokratik hükümet sistemine, özellikle Çar'a ve onun danışmanlarına güvenini yitirmiş büyük bir kesimi bu devrimi hoş karşıladı ve bundan yararlandı. Geçici Hükümet halkın bu kesiminden oluştu" (Carr, 2016, s. 75).

politik noktada gerçekleşen gelişmeleri; söylentiler ve haberler vasıtasıyla hemen aynı gün öğrenir. Gippius bu durumu şu sözlerle ifade eder:

Evimizin dışındaki bu atmosfer ve rastlantısal bir biçimde, olayların merkezine yakın olan konumuz kaleme aldığım notlarımın açıklık kazanmasında etkili oldu. Bana öyle geliyor ki, eğer bir yazar olmasaydım, hatta yazmaktan bihaber olsaydım, ama tüm bu gördüklerime tanık olsaydım, kalemi elime almayı öğrenir ve olan biteni kâğıda dökmeden edemezdim... (Gippius, 2005, s. 6)

Kara Defterler (Черные тетради): 7 Kasım 1917 – 12 Aralık 1919 tarihlerine ait notlardır. Uzun yıllar kayıp olduğu dillendirilen bu defterlere ait el yazmaları da sıra dışı bir hikâyeye sahiptir. Bu el yazmalarından düzeltiye tâbi tutulan ikisi günümüze ulaşmıştır, ancak bunların sayısının daha fazla olduğu yönünde görüşler vardır. Gippius'un söz konusu tarihleri kapsayan notları üç ayrı defter formatında kaleme alınmıştır, fakat bunlardan yalnızca biri Rusya Devlet Kütüphanesi Yazma Eserler Birimi'nde muhafaza edilir. 11 Şubat-1 Haziran 1918 tarihleri arasındaki olayların aktarıldığı notların bulunduğu ikinci defter ise temize çekilmiş bir nüshadır. Araştırmacı Nikolyukin'e göre, Gippius'un kendi el yazısıyla, bir hattatinkine benzer bir biçimde kaleme aldığı bu satırlar kısa bir açıklama, herhangi bir düzeltme ya da not formatından uzak olsa da, düzeltilmiş bir metin görünümündedir (Nikolyukin, 2008, s. 11).

Kara Kitapçık (Черная книжка, 1919): Gippius, bu notlarının "Günlüğümün Serüveni" (История моего дневника) başlıklı önsözünde aktardığı konuların bölük pörçük olduğunu pek çok açıklamayla ifade eder. Yazar, Sofya'da yayımlanan bu nüshanın basılmasında önsözün bulunmasını şart koşar (Novojilova, 2004, s. 12). Kitabın önsözünde bu durumu şu sözlerle doğrular:

Kara Kitapçık, savaşın ilk gününden itibaren neredeyse hiç dur durak bilmeden kaleme aldığım *Petersburg Günlükleri* serisine ait bölük pörçük notlardır. 1919 yılının Şubat-Mart aylarına kadar yazmaya devam ettiğim notlarımın yer aldığı bu iki kalın defterin nasıl bir yazgıya maruz kaldığını daha sonra anlatacağım... 1919 yılının ikinci yarısına ilişkin son notlarımı paylaşmadan önce, birkaç ön bilgi vermek durumundayım. Doğrusu, bu son günlük biraz daha kopuk bir anlatımla, pek çok kısa notla iç içe kaleme alındı. Her ne kadar bu satırlar bir anlatımın devamı olsa da, öncesinde

yazdığım günlüklere atıfta bulunmadan anlaşılmalari mümkün olmayacaktı. (Gippius, 2005, s. 5)

Gri Bloknot (Серый блокнот): 1919 yılının son aylarına ait bölük pörçük notlardır (yazarın son satırları). Bir rastlantı sonucu yurt dışına çıkarılan bu notların da yurt dışında yayımlanan versiyonu Gippius tarafından yeniden düzenlenmiştir. Dolayısıyla bizzat yazarı tarafından düzeltiye tâbi tutulan ve yayına hazırlanan bu metinler sıradan bir günlüğün sayfalarıyla kıyaslanamaz. “Yurtdışındaki yayınevi için” ibaresiyle, el yazmalarında kasıtlı olarak yapılan düzeltiler, günlüklere eşlik eden – metinlerin basılma gerekçesini ortaya koyan – tarihsel arka plan ve söz konusu el yazmalarının, ortadan kaybolduklarına dair iddialar sonrasında, ansızın, tekrar Gippius’un (yurtdışında bulunduğu süre zarfında) eline geçmesi yazarın satırlarına ayrı bir anlam yükler. Bu satırların gün yüzüne çıkış hikâyesi Gippius’un 1919-1941 yıllarına ait tüm günlüklerinin yayımlandığı baskıdaki “Günlüğümün Serüveni” başlıklı önsözde şöyle açıklanır:

Her şeye rağmen kimi zaman defterlerimi ortaya çıkarmak için uğraştım, ancak 1919 yılının baharına doğru bu artık fiilen mümkün değildi. Defterlerin varlığına dair söylentiler dolaşıyordu. Gorki bunlardan haberdardı. (...) Ancak Bolşevik rejimde, hükümetin herhangi bir zaman içinde zorla giremeyeceği, kişiye özel bir daire ya da mahrem bir köşe bulunmadığından, yapabileceğim tek bir şey vardı, o da defterlerimi gömmektir. Ben de öyle yaptım. Yardımsever, iyi insanlar onları benden alıp şehrin dışında bir yerlere – ben de tam olarak bilmiyorum – gömdüler. 1914-1919 yıllarına ait *Petersburg Günlükleri*’nin böyle bir hikâyesi var. (Gippius, 2005, s. 11)

Tarihsel gerçekliklerin ve döneme yön veren suretlerin ortaya konduğu *Petersburg Günlükleri* Gippius’un çarpıcı kişiliğini, vatanseverliğini, toplumsal borç addettiği Rusya’yı Bolşevikler’den kurtarma düşüncesini açık bir ifadeyle aktarır.

Gippius’un *Petersburg Günlükleri*’nde 1914-1919 Rusya’sı

Yeni Tarihselci yaklaşım, edebiyatı belirli bir zaman ve mekânın kültürünü oluşturan yapıların, değerlerin, toplumsal kuralların ve söylemlerin bir parçası olarak görür (Yeşilyurt, 2009, s. 1990-1991). Bu bağlamda yazıldığı dönemin sosyo-politik durumunu,

toplumsal belleğini ve düşünsel zeminini ortaya koymak adına Rus toplumuna uzanan bir tribün görünümündeki *Petersburg Günlükleri*, bir metni ait olduğu kültürel daireden soyutlayarak değerlendiren eleştiri yöntemlerinin aksine, edebiyat-tarih etkileşimine dikkat çeken Yeni Tarihselci yaklaşımla örtüşmektedir. Nitekim tarihçiler kayıtlı bir belgeyi ilk elden yazarken dahi objektifliğe dikkat etmeye çalışsalar da, tarihsel süreç içerisinde bir seçim yapmak durumunda kalındığından, aktarım nesnel olmaktan uzaklaşır. Gippius'un adı geçen eseri ise bir kurgulama olmayışı, yazıldığı dönemin hâkim ideolojisi ve yazarın bu ideolojiyle olan yakınlığı bağlamında sübjektif bir bakış sunar. Başka bir deyişle Gippius'un günlükleri vesilesiyle, Rusya tarihinde bir kırılma noktası olan 1914-1919 yılları edebiyat sahasına bir kurgu metin aracılığıyla değil, bir arşiv yaşam görünümüyle taşınır. Dolayısıyla edebi bir eser ile bir tarih metni arasında var olan kurgusal yakınlık Gippius'un günlükleri için geçerli değildir. Bu anlamda Yeni Tarihselci yaklaşımın tarihyazımıyla olan ilişkisi ve bu kapsamda vurgulanan "Her kuşak kendi tarihini yazar..." (Jenkins, 1997, s. 35) görüşü Gippius ve yaşadığı dönem için daha uygun bir tabirdir.

Petersburg Günlükleri XX. yüzyıl Rus edebiyatı günlük metinleri ekseninde ele alındığında, bu aktarımın yeni bir soluk taşıdığı aşikârdır. Zira Gippius, günlüklerini "mezarda yatan ölü" ifadesiyle nitelendirir. Burada vurgulanmak istenen; otosansüre⁶ maruz kalacak bir dizi el yazmasının yıllar sürececek bir suskunluğu sayfaları arasında gizlemiş olmasıdır. Bu durum yazarın satırlarında şu sözlerle yer bulur: "Riske attığım yalnızca kendim ve evimiz değildi, notlarım arasında pek çok insana dair bilgiler de mevcuttu. Bu insanlardan bazıları henüz hayattaydı ve hepsi menzil hattında yer almıyordu..." (Gippius, 2005, s. 11). Bunun yanı sıra günlüklerin, Duma toplantılarının gerçekleştirildiği Taurida Sarayı'nın (Таврический дворец) hemen yakınında kaleme alınması da bu elyazmalarını farklı kılan bir etmen sayılabilir. Merejkovskiler, Taurida Sarayı'nın karşısında Sergiyevskaya Sokağı (günümüzde Çaykovski Sokağı) 83 numaralı dairede ikamet etmekteydiler (Nikolyukin, 2008, s. 10). Günlüklerde sıkça yer verilen Taurida Sarayı, bir bellek mekânı olarak, yazarın anlatımıyla şu sözlerle ilişkilendirilir:

6 Gippius, 1925 yılı sonlarında Sovyetler Birliği'nde totaliter kontrole karşı çıkan bir muhalif – Orwell'ci – kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak 1925 yılı ve sonrasındaki birkaç on yıl boyunca edebiyat tarihçilerinin tutumu Gippius'un hiç var olmadığı yönünde olur. 1960'lı yıllar sonrasında ise "Gippius" ismi Sovyet ansiklopedilerinde yeniden yer almaya başlar, ancak kendisinden Lenin ve Gorki'ye karşı çıkmaya cüret eden, cahil bir gerici olarak söz edilir (Karlinsky, 2013, s. 101).

Bulduğumuz konumun oldukça elverişli olduğunu belirtmek isterim. Çünkü gelişmelerin genel merkezi olarak Petersburg önem taşıyordu. Ancak Petersburg'un içinde de özel alanlar bulunduğunu dikkate almak gerekir: Devrim hareketi en başından beri Duma ve Taurida Sarayı yakınlarında baş göstermişti (...) Olayları an ve an takip ediyorduk; saraya uzanan ana caddelerden birinde, parkın hemen yanındaki son evin birinci katında yaşıyorduk. Tüm altı yıl boyunca – altı asır gibi – pencereden ya da balkondan izlemiştik olan biteni; kâh sokağın puslu uzantısında alçalan güneşe, sol tarafa; kâh Taurida Sarayı'nın bahçesini kaplayan çıplak ağaçlara, sağ tarafa çeviriyordum bakışlarımı. Kısa süreliğine de olsa yeni bir yaşam için canlanan eski sarayın yok oluşunu seyrettim, kentin nasıl kan kaybettiğini seyrettim... Evet, Petro'nun kurduğu, Puşkin'in şakıdığı, sert ve korkunç, canım Petersburg ölüyordu... Bu can çekişmenin kederli silueti yansıdı son satırlarıma. (Gippius, 2005, s. 7- 8)

Gippius'un günlüklerinin tarihle ilişkilendirilebilecek bir başka yönü ise anlatılanların, çoğunlukla, dönemin toplumsal bilincinin, karakteristik özelliklerinin birincil kişiler üzerinden aktarılmasıdır⁷. Bu noktada dönemin yetkin isimlerini, tarihi anlatıların temelini oluşturan birincil kaynaklarla özdeşleştirmek yanlış olmaz. Gippius'un şahıs kadrosunda siyaset adamları, partinin yetkin isimleri, yazarlar, yayımcılar ve generaller dikkat çeker, ancak metnin orijinalinde dört yüze yakın isimden söz edilebilir; üstelik bunların tümü tarihin sayfalarından gerçek yüzlerdir. Bu isimlerden yaklaşık iki yüz sekseni için vuku bulan olaylarda ana kahraman nitelmesi yapılır (Novojilova, 2004, s. 17). *Petersburg Günlükleri*'nde sunulan insan manzaraları nezdinde Gippius'un şahıs kadrosu; siyaset adamları ve onların çevresi, edebiyat ve sanat dünyasından isimler, yayınevleriyle ilişkili kişiler – editörler, gazeteciler – din mensupları, düşünürler, çar, ailesi ve onların ait olduğu çevre, Gippius ve Merejkovski'nin aileleri, yakınları, arkadaşları ve diğerleri olarak sınıflandırılabilir. Günlüklerdeki karakterizasyon az ve öz bir aktarımla sunulur. Kahramanlardan çoğu üçüncü kişi ağzıyla anlatılır, böylece aktarılanların belirli bir kişi tarafından o anda kaleme alındığı algısı ortadan kaldırılmış olur. Günlüklerdeki başkahramanların devlet adamları ve öncelikli olarak toplumsal ve politik açıdan önem

7 O dönemde Petersburg sakinleri yaşamlarını söylentilerle sürdürür, Merejkovskiler'in evleri de bu hareketlilikten nasibini alır. Gippius bu durumu şu sözlerle değerlendirir: "Şimdilerde herkes, istisnasız herkes laf taşıyor. Doğal olarak bunlara kendi psikolojilerini de geçiriyorlar: iyimserler iyimser bir biçimde, kötümserler kötümser. Böylelikle her yeni gün türlü türlü – genellikle birbirini çürüten – söylentilerle başlıyor. Neredeyse hiçbir gerçeklikten söz edilemez. Gazeteler, gerçeklere vakıf olsalar dahi bunu bildirmiyorlar. Onlar da söylentileri taşıyor, yalnızca işlerine geldiği gibi yorumluyorlar" (Gippius, 2005, s. 38).

taşıyan kişiler (Kerenski, Lenin, Gorki vd.) olduğu dikkate alınırsa, yazarın döneme yön veren isimlere dair değerlendirmelerinin kuvvetle muhtemel buradan beslendiği düşünülebilir. Gippius'un bu gibi kahramanlarla gerçekleştirdiği diyaloglar ve kendi değerlendirmeleri ideolojik, politik ve dokunaklı bir tablo sunar:

Fakat yaklaşmakta olan bu tehlikeyi, savaş sırasında Duma'da bir başına bir şeylerle uğraşan bizzat siyasetin içindeki zatlar da görememişti. Ne olursa olsun liberaller de hükümetin tarafında duruyorlardı: Biz binanın çatırdadığını hissediyorduk; bina tümüyle yıkılmasın, bizler enkaz altında kalmayalım diye harap olmaya mahkûm edilen bu yapı için kendi elleriyle yardıma koşacak ilk onlar olmalıydı oysa! Fakat onlar tümüyle sağ görüşe kaydı. Bir gün, Duma liderlerinin fahiş bir hatası sonrasında "Peki şimdi ne olacak" diye sorduğum Kerenski, bana şöyle cevap vermişti: "A... ile başlayan şey'. Anarşi... Yıkım...". (Gippius, 2005, s. 9)

Aktarılan tarihsel atmosfer içinde kahramanların yalnızca yazarın ilgisini çekmeleri nedeniyle günlüklerde yer aldıklarını düşünmek yanlış olur. Gippius, anlatımında bir düşünceyi desteklemek, bir olayı doğrulamak adına ailesinden, arkadaşlarından kimselerin yanı sıra, kendisine hayli yabancı kişilerin de görüşlerine, tanıklığına başvurur. Bu anlamda yazarın karşıt görüşlü gazeteleri takip etmesi önem taşır. Günlüklerde söz edilen gelişmeler yazarın tanıklığının yanı sıra, gazete vb. kaynakların da dikkate alındığını ortaya koyar. Araştırmacı Alina Novojilova'nın ifade ettiği üzere, "Naş vek" (Наш век) – eski adıyla "Реç" (Речь) – "Noviye vedomosti" (Новые ведомости) ve "Veçerniy zvon" (Вечерний звон) gibi gazeteler Gippius'un anlatımına kaynaklık eder. Gönülsüz bir şekilde olsa da Gippius'un düzenli olarak Gorki ve ona yakın yazarlar tarafından çıkarılan "Novaya jizn" (Новая жизнь) adlı gazeteyi ve "Krasnaya gazeta" (Красная газета), "İzvestiya" (Известия), "Pravda" (Правда) gibi sol görüşlü basını da takip ettiği ifade edilir (Novojilova, 2004, s. 17). Gerek yazılı basın gerek Gippius'un gözlemleri politik söylemlerden kendini soyutlayamayan insan manzaralarına değinmeden geçemez:

Petersburg'da henüz profesyonel bir çevreden söz etmek yanlış olurdu. Ancak farklı alanlara mensup pek çok kişi; bilim insanı, avukat, doktor ve edebiyat dünyasından isimler, her hâlükârda politikayla iç içe olmak durumundaydı. Politika – otokratik rejimin uygulama alanı olarak – bizim en temel yaşam gereksinimimiz olmuştu, çünkü entelijensiyaya mensup

her birey yaşamın hangi ucundan tutarsa tutsun – istese de istemese de – politik meselelerle karşı karşıya gelmek durumundaydı. (Gippius, 2005, s. 6)

Yeni Tarihselci yaklaşım geçmişte yaşanmış olay ya da gerçeklerle değil, bu olayların nasıl yazıldığı ile ilgilenir. Edebi metinlere ve tarihsel olaylara yön veren bireysel kimlik ve toplum arasındaki dinamik bu etkileşimin temelini oluşturur. Bu noktada metnin üretildiği tarihi ve kültürel koşullar öner çıkar. Araştırmacı Brook Thomas'ın belirttiği gibi "tarihi anlatıların tümü politik oluşumlardır" (Brook, 1991, s. 5). Bu bağlamda Gippius'un anlatımının arka planını oluşturan tarihsel süreç XIX. yüzyıldan itibaren devrim yanlısı örgütlerin propagandası ile çalkalanmakta olan Rusya İmparatorluğu'nun XX. yüzyılın başında girdiği zorlu siyasi girdabı gözler önüne serer. Bu dönemde II. Nikolay'ın tahttan feragat etmesi ve monarşinin çöküşü (2-3 Mart 1917) emsali görülmemiş siyasi sarsıntılara uzanan Rusya tarihindeki ilk kilometre taşlarıdır. İmparatorluk rejiminin sessizce tarihe gömüldüğü bu süre zarfında Duma'nın faaliyetlerinin durdurulması, Petrograd garnizonunun ayaklanması ve önüne geçilemeyen grev hareketleri gölgesinde yönetim Geçici Hükümet'e devredilir (Semenenko, 2011, s. 69-70). Rurik Hanedanı'nın son üyesinin ölümüyle baş gösteren "Kargaşa Dönemi"ni (Смутное время) Devrim öncesi süreçle özdeşleştiren Nikolayukin, "Bizim kargaşa dönemimizi yansıtan Petersburg Günlükleri'nin özellikle Devrim öncesi kısmı ülkenin acı kaderini hissettiren, azalmak bilmeyen bir heyecanla okunuyor." sözleriyle geçmişi kendi dönemiyle ilişkilendirir (Nikolyukin, 2008, s. 6). Rusya tarihindeki dönüm noktalarından biri olan Kargaşa Dönemi de (XVI. yüzyılın sonu – XVII. yüzyılın başı) iki yüz yıl sınırında gerçekleşmiş ve bir devri sonlandırmıştır.

Tarihsel metinlerin yazılmasında tarihçinin kendi birikimlerinin ve daha önce yazılan metinlerin etkisinin önemli bir yeri vardır. Oppermann'ın belirttiği gibi tarih anlatıları ancak tarihçinin yorumlamaları ile gerçekleşir (Oppermann, 2006, s. 32). Bu anlamda Rusya'nın nihai yönetim şeklinin belirleneceği Kurucu Meclis seçimlerine kadar bu görevi üstlenen Geçici Hükümet, Gippius'un kaleminde yer yer olumlu yer yer karamsar bir bakışla aktarılır. Zira acil çözüm bekleyen pek çok sorun olmasına karşın savaşı sürdürme kararı alınmıştır. Bu kapsamda eski dönemin "Her şey savaş için" sloganı "Her şey zafer için" (Sadıgov, 2020, s. 21) şeklinde değiştirilerek vatanseverlik ruhunu yüceltme ve halkın desteğini alma öngörüsüyle hareket edilir. Uzayıp giden I. Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisine ve daha birçok alana verdiği zararın farkında olan Gippius ise bilhassa dini gerekçelerle savaş konusuna olumsuz yaklaşır; Gippius ve Merejkovski'nin aradığı

Tanrının dünya üzerindeki krallığıdır. Yazarın savaşa dair bu tutumu Merejkovski'nin yaşamını kaleme aldığı çalışmasında şu sözlerle yer bulur: "İkimiz de kararlı bir biçimde savaşa 'hayır' dedik." (Gippius-Merejkovska ya http://az.lib.ru/g/gippius_z_n/text_1943_merezhkovsky.shtml).

Friedrich Nietzsche kültünün tesiri altında kalan Gippius, etrafını saran önemsiz, bayağı kalabalığa yüz çevirir. Savaşa karşı kararlı duruşuna sıkı sıkıya tutunup aralarında Fyodor Sologub, Aleksandr Kuprin, Leonid Andreyev, Maksim Gorki, Vyaçeslav İvanov, Anton Kataşev, Pavel Florenski, Sergey Bulgakov gibi isimlerin yer aldığı savaş yanlılarına açık bir itirazda bulunur (Novojilova, 2004, s. 14). Gippius, Kasım 1914'te gerçekleştirilen dini-felsefi toplantıda savaşı, insanlığı terzil eden bir olgu olarak tanımlar. Ancak zamanla yalnızca "dürüst bir devrim" in, hakıyla, savaşıyla sonlanacağını ayırdına varır. Öte yandan savaş, Petersburg entelijensiyasını harekete geçirmiş, parti içindeki mücadeleyi şiddetlendirip siyasi çıkarları keskinleştirmiştir. Liberaller kesin bir tavırla savaşı, otokراسiyi ve hükümeti desteklerken; entelijensiyanın diğer kısmı savaş karşıtı bir yönelim izlemiştir. Gerek bu çevreyle olan iletişimi gerekse kendi gözlemleri Gippius'un kalemine şöyle yansır:

Bizim içinse ne temiz siyasetçiler, ne iç karışıklıklardan gözleri kör olmuş insanlar, ne de henüz sağduyuyla düşünme yetisini kaybetmemiş insanlardı asıl olan. Açık olan tek bir şey vardı, o da güncel siyaset arenasında savaş konusunun Rusya için tabii bir şekilde sonuçlanmayacak olması, bunun öncesinde devrimin gerçekleşecek olmasıydı. Daha da ötesi, bu, çoğumuzun ortak önsezisiydi. (Gippius, 2005, s. 8)

Yeni Tarihselci yaklaşım, edebiyatı birden fazla bilinçle kurgulanan sosyal ve kültürel bir oluşum olarak değerlendirir. Bu nedenle aktarılan süreç tek bir bilinç düzeyine indirgenemez. Gippius'un – balayı olarak nitelendirdiği (Aktaran: Nikolyukin, 2008 s. 10) – Şubat Devrimi'nin ilk sabahına dair notları şöyledir: "Orduğahın yanı başındaki kaldırımlar boyunca sıkışık haldeki kalabalıkta tanıdık, sevimli onlarca yüz – yaşlısıyla, genciyle. Ama tüm yüzler, tanıdık olmayanlar da sevimli, mutlu, bir şeylere inanmış... Unutulmaz bir sabah..." (Gippius, 1929, s. 89-90). Gippius'a göre, devrim çoktandır Rusya topraklarında pinekleyen yapıcı ve yıkıcı güçlerden bir çıkıştır. Devrimden sonraki ilk gece şu satırları yazar: "Otokراسi düştü. Yüzler ne kadar da güzel! Ne kadar genç, körpe devrimciler! Ve ne kadar eşi görülmemiş, yıldırımvari bir devrim!" (Gippius, 1982, s. 165). Nasıl gerçekleştiğini, adeta "farkına bile varamamakla" ifade eden yazar, bu süreçte

İmparator Tiyatrosu'nda *Maskeli Balo* (Маскарад) adlı oyunun sergilendiğini, tramvaylar çalışmadığı için halkın dört bir taraftan yürüyerek geldiğini ifade eder. Nevski Caddesi boyunca ise makineli tüfek sesleri yankılanmaktadır. Hatta bu sırada kör bir kurşun, bilet alan bir öğrenciye isabet eder. Gippius bu manzarayı şöyle betimler: "Tarihi bir tablo! Tüm okullar, liseler, kurslar kapalı. Yalnızca tiyatrolar ve sokaklarda bulunan açık ordugâhın kamp ateşi ışıltıyor. Nevski'ye açılan pencerelerden ateş ediliyor, 'halk' ise tiyatroya koşturuyor..." (Aktaran: Nikolyukin, 2008 s. 635).

Metin ve tarihsel bağlam etkileşimini gözler önüne sererek Petersburg'daki gündelik yaşamı siyasi atmosferle ilişkilendiren Gippius, Aleksandr Kerenski'yi kentteki siyasi dengeyi sağlayacak kişi olarak görür ve onu şu sözlerle anlatır: "Kerenski ile tanışıklığımız uzun zaman öncesine dayanıyordu. Savaş öncesinde de bize gelir giderdi. Savaş sırasında ise sol görüşlü entelijensyanın pek çok topluluğu arasında bir araya gelmiştik. Kerenski'yi severdik. Heyecanlı, tez canlı ve de çocuksu bir yönü vardı. Asabiyetine rağmen, ileri görüşlü, makul biri gibi görünmüştü bize o zamanlar" (Gippius, 2005, s. 9). Geçici Hükümet döneminde adalet bakanı, 1917'de oluşturulan yeni hükümet kabinesinde harbiye bakanı, 21 Temmuz hükümetinde başbakan olarak (Sadıgov, 2020, s. 20) öne çıkan Kerenski ve Merejkovskiler'in yakınlığı Gippius'un satırlarında "kendimizden" ifadesiyle içtenlikle aktarılır: "Geçici Hükümet, her şeyden önce bizi, entelijensiyayı ifade ediyordu (orada bizzat bizimle temasta bulunan insanların da olduğunu belirtmeme gerek yok)" (Gippius, 2005, s. 10).

Kiliseyi destekleyerek ve dini azınlıklara ve muhaliflere baskı yaparak halkın sosyal sınıflara bölünmesini daimi kılan, bireyin Tanrı'ya uzanan kendi yolunu aramasını engelleyen çarlık otokrasisi bu yönüyle Gippius'un itirazlarına maruz kalır. Ona göre, Rus devrimci hareketinin amacı toplumsal yaşamın her alanında bütünsel bir evrensel özgürlüğün ve eşitliğin tesis edilmesidir (Karlinsky, 2013, s. 100). Devrimin, uzun yıllar otokrasinin ve kilisenin bastıracağı dini bilinci ve insanları azat edeceğini uman Gippius'un bu düşünceleri, çok geçmeden şüphe uyandıran satırlara evrilir:

Otokrasi, savaş, özgürlüğün ilk günleri, tutulmuşçasına duyulan bir heyecan misali Şubat Devrimi'nin ilk aydınlık günleri, ardından gelen şüphe ve tehlike uyandıran günler... Kerenski kendi yükselişine odaklanmıştı... Işıldaklarla karşılanan, Almanya'dan gelen Lenin... Temmuz ayaklanması... Elde edilen zafer, bir yenilgi gibi korkunçtu... Yine Kerenski ve etrafını saran insanlar. Nihayet, ünlü K-S-K Kerenski,

Savnikov ve Kornilov, tüm bunlar bizi içeriden gözlemlemeye iten sarsıcı bir dramaydı. (Gippius, 2005, s. 10)

Bu koşullar altında sabit kalamayan her fikir gibi, Gippius'un Kerenski'ye olan yaklaşımı da septik bir hal alır. Yazarın bu tutumu günlüğünde şu sözlerle yer bulur: "Kerenski, raydan çıkmış bir vagon. Zerrece estetikten yoksun, hastalıklı bir biçimde sallanıyor, sendeliyor. O, artık sona yaklaştı..." (Gippius, 1929, s. 162).

Gippius'a göre Rusya'yı esir alan bu zorlu sürece karşı koyacak güç bu kadim toplumun kültürüdür. Bolşeviklerin kültür üzerinden başlattığı yıkımın esas gerekçesi burada aranmalıdır. Ölüme mahkûm edilen kültürün ve entelijensiyanın hayatta kalma, ayakta kalma yolu ise – bu, Gippius için kabul edilemezdir – yeni hükümet ile işbirliği içinde olmaktan, onun dayatmalarına razı olmaktan geçer. Yazarın günlüğünde yer verdiği muazzam liste, çizgi değiştirmiş entelijensiya mensuplarını ortaya koyar. Gippius'un, Bolşeviklerle uzlaşmaya varan bu zatlara takındığı tavır yıllar sonra el yazmaları yazarın eline tekrar geçtiği zaman da aynı tonla ifade bulur.⁸ Dolayısıyla devrime dair görüşleri değişen Gippius, bu tarihlere ait notlarında taç giyip Rusya karşısında galip olmaya soyunan anti-hristiyanlık konusuna eğilir. Zamanla zihinlerden yitip gidecek Rus kültürüne ve Rusya tarihine dair pek çok olayı muhafaza etmeyi hedefleyen Gippius, bu uğraşı Rus göçmenlerinin aslî vazifesi addeder (Novojilova, 2004, s.14; Hutton, 2013, s. 209.). Rusya'yı sona taşıyan Bolşeviklerin Gippius'un antipatisini tam anlamıyla üzerlerine çektiği aşikârdır:

Bolşevizm'in önderlerinin Rusya ile hiçbir ilişkisi yok, dahası bu vatan için endişe de duymuyorlar. Bu vatani tanımıyorlar – Nereden bilsinler? Muazzam çoğunluk arasında Rus olmayanlar değil, kırk yıllık Ruslar göçmen oldu. Fakat onları, çıkarları adına kullanmak için içgüdülerini arıyorlar el yordamıyla... (Gippius, 1929, s.142)

25 Ekim 1917 tarihinde Petersburg'da gerçekleştirilen Bolşevik Devrimi sonrasında Geçici Hükümet'in yönetimi bırakmak zorunda kalmasıyla kentte yaşanan trajik gelişmeler yazarın Rusya'nın yazgısına dair görüşlerine tesir ettiği gibi, sanatını da derinden etkiler. Şubat Devrimi'nden Ekim Devrimi'ne uzanan süreci şu sözlerle

8 Bolşeviklerin tarafına geçen arkadaşlarıyla tüm bağıni koparan Gippius, Ocak 1918'de "Kara Defter'e düştüğü notlarında entelijensiyaya mensup söz konusu isimlere ilişkin bir listeye yer verir (Gippius, 2005, s. 28).

özetler: “Şubat Devrimi parlak bir gökyüzünü andıran bir sevinç uyandırmıştı. Ekim Devrimi ise karanlık, gürültü, kan ve son olarak sessizlik... Zaman durmuş, bizler de üzerlerine kar düşen kemiklere dönüşmüştük” (Gippius, 2016, s.182). Gippius’un, Nikolyukin tarafından derlenen satırlarına da aynı düşünce hâkimdir: “Şu an olup bitenle devrim arasında; o zamanlar baharda ışıldayan gök ve şimdilerdeki koyu gri, isli bulutlarla kaplı olan arasındaki gibi bir fark var” (Aktaran: Nikolyukin, 2008, s. 11). Şubat’tan Ekim’e uzanan bu trajik süreç D. Merejkovski, Z. Gippius, D. Filosofov ve A. Zlobin tarafından kaleme alınan *Deccal’in Çarlığı* (Царство Антихриста) adlı eserde şu sözlerle aktarılır: “Şubat ve Mart ayımız hoş bir koku neşreder gibi, güneşli, karla örtülü (...) Bu ilk günlerde ya da ilk saatlerde, ilk anlarda insanların yüzlerinde ne kadar güzel bir ifade vardı! Şimdi nerede o ifade? Ekim mahşerine bir bakın, kimsede bet beniz kalmamış...” (Merejkovski, Gippius, Filosofov ve Zlobin, 1922, s. 236). Mücadelenin son hamlesi Taurida Sarayı’nda düzenlenen Kurucu Meclis toplantısı olur. O gecenin sabahında Bolşevikler bu komedinin artık yettiği görüşünde hemfikir olurlar (Nikolyukin, 2008, s. 11). Sonrasında sokaklarda emsali görülmemiş silah sesleri yankılanır, cinayetler ve ölümler tüm kent sakinlerine korku salar. Ardından devrimin kâh yavaş kâh süratli düşüşü başlar; can çekişmesi ve yok oluşu. Ülkenin yazgısını tümüyle değiştirecek o gece Gippius’un kalemine şöyle yansır: “Nihayet son eylem, kara bir Ekim gecesine yağdırılan kurşunlar... Olanları evimizin balkonundan gördük, her birini işittik... Kışlık Sarayı ateşe tuttular – Kerenski dâhil olmak üzere herkes tarafından terk edilen saraydan – cesurca, çaresizce yaralanan insanların üzerine ateş açıldığını biliyorduk” (Gippius, 2005, s. 10). Yazar, 28 Ekim’de yazdığı satırlarında ise zaman algısına vurgu yapar: “Karanlığın hâkimiyeti’ altındaki dördüncü günümüz daha, oysa yıllar geçmiş gibi” (Aktaran: Nikolyukin, 2008, s. 11). Merejkovski’nin ifadesiyle “deccalin çarlığı” sahne almıştır. Gippius’un 3 Kasım’a ait notlarına göre, Tsarskoe selo (Царское село)’da saldırıların sonlanması için toplu dua tertip eden bir papaz (çocuklarının gözleri önünde) öldürülür. Gippius; Aleksandr Blok, Valeri Bryusov ve Andrey Bely gibi eski yakın arkadaşlarını, “şeytanın çarlığı” addettiği yeni hükümetle işbirliği içinde olmaları nedeniyle ağır sözlerle eleştirir (Nikolyukin, 2008, s.10). Şubat 1918’de şu satırları kaleme alır:

Eğer sönerse ışık, göremem hiçbir şeyi.
 Eğer vahşi bir hayvansa insan, nefret duyarım ona.
 Eğer vahşi bir hayvandan daha kötüyse insan, öldürürüm onu.
 Eğer sona geldiyse Rusyam, ölürüm ben. (Gippius, 2005, s. 442)

Gippius ve Merejkovski Bolşevik iktidarın alaşağı edileceğini umarlar. Ancak, Amiral Aleksandr Kolçak'ın Sibiryâ'da, Anton Denikin'in güneyde yenilgiye uğradığını öğrenmeleri sonrasında, Rusya'dan ayrılmaya karar verirler. Gippius'un yaşamı ve sanatı üzerine çalışmalar kaleme alan Amerikalı araştırmacı Temira Pahmuss bu konuyu şöyle açıklar: "Başkentin kültürel yaşamındaki rolleri ve başkent entelijensiyasının ilerici kesimi üzerindeki tesirleri tüketilmiş; Bolşevik rejime intibak etmeyi istemeyen çift, vatanlarında ayaklar altına alınan özgürlüğü Avrupa'da aramaya karar vermişti" (Aktaran: Nikoljukin, 2008, s. 13). Önce Finlandiya üzerinden kaçmak isterler, sonra Letonya üzerinden, son olarak ise Polonya üzerinden. Üç kez de gitmeye hazır dırlar, ancak son dakika kendilerini tutamayıp vazgeçerler. Pek çok kişi Merejkovskiler'in Rusya'dan ayrılma tasavvurundan haberdardır, öyle ki ihbar edilecekleri korkusuyla yaşadıklarına dair söylentiler yayılır. En nihayetinde aşağılanma ve yalanların vardığı nokta çiftin Petrograd'dan ayrılmaları için belge almalarıyla sonuçlanır. 24 Aralık 1919 tarihinde Merejkovskiler ve arkadaşları D. Filosofov ve V. Zlobin Petrograd'ı terk ederler. Çok sevdiği bu kentten ayrılmak Gippius'un "Ayrılış" (Отъезд) başlıklı şiirinde şu sözlerle yer bulur:

Ölümün kendisinden evvel...

Kim aklına getirebilirdi? (Girişteki kızaklar. Akşam. Kar.)

Kimse bilmiyordu...

Bir daha dönmek üzere mi? Temelli mi? Ebediyen mi? (Gippius, 2005, s. 443)

Sonuç

İnsanı ve düşüncenin metinselliğini inceleyen Yeni Tarihselci yaklaşıma göre edebi bir eser hem tarihsel hem metinsel bağlam üzerinden değerlendirilmelidir. Edebi bir metnin, üretildiği tarihsel koşullardan ne kadar etkilendiği konusunu irdeleyen bu yaklaşım "edebiyat, tarihin *sınırlı* bir yansımasıdır" görüşünü savunur. Bu kapsamda öne çıkan dönemin sosyal atmosferi ve yazarın psikolojik durumu salt gerçekliği yansıtan tarihsel bir belgeden söz edilemeyeceğini ortaya koyar. Zira bireysel kimlik ve toplum arasındaki etkileşim metnin oluşumunda önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çerçevede geçmişe dair sübjektif bir bakış ortaya koyan Gippius'un "Petersburg Günlükleri", metnin ait olduğu kültürel daireden, içinde bulunduğu tarihsel süreçten soyutlanamayacağı görüşüne örnek teşkil eder.

Yeni Tarihselci yaklaşımın yöneldiği göz önünde olmayan, muğlâk konular günlük metinleri özelinde pek çok incelemeye kaynaklık eder. Bu anlamda Rus kadın yazarların genel itibarıyla otobiyografi ya da şiir türünde eserler kaleme aldığı ifade eden araştırmacı Barbara Heldt'in sözünü ettiği özgerçekleştirmenin bir temsilcisi de Gippius'tur (Heldt, 1987, s. 8-9). Bilhassa şiir sanatıyla isminden söz ettiren Gippius'un 1890'lı yıllar itibarıyla öne çıkan düzyazı türündeki eserlerinde yaklaşmakta olan sosyo-kültürel değişimin üstesinden gelecek mistik-dini fikirler (dekadanlığa dair) derinden hissedilir. Geçmişte yaşanmış olay ya da gerçeklerle değil, bu olayların nasıl yazıldığı ile ilgilenen Yeni Tarihselci yaklaşımla örtüşür bir biçimde Gippius'un iç sesini serpiştirdiği günlükleri de bir yazarın kaleminden çıkmış potansiyel bir ön metin olarak, Rusya tarihinin XIX.-XX. yüzyıl sınırında yaşanan gelişmelere ayna tutar. Nitekim Şubat Devrimi'yle başlayıp Ekim'de yönetimin el değiştirmesiyle sonlanan sancılı sürece tanık olan Gippius, günlüklerinde yalnızca görüşlerini paylaşmaz; yazarın gazete vb. kaynakları takip ettiğine dair bulgular ve dönemin yetkin isimleriyle gerçekleştirdiği görüşmelere dair notları da bu anlatımın biçimlenmesinde etkili olur. Bu süreci kaleme alan entelijensiyaya mensup isimlerin günlükleri ve anı yazıları "tarihin arşivlenmesi" bağlamında önemli bir rol üstlenir. Tanık olduklarını yazmaya soyunan bu isimlerin⁹ el yazmaları; *günlükler*, basım öncesinde üzerinde *düzeltilmiş metinler* (günlük ve anı) ve *anı yazıları* olarak sınıflandırılır. Bu çalışmaya konu olan Gippius'un günlükleri ikinci gruba dâhildir.

Birbirinin devamı niteliğinde, beş yıllık bir süreci kapsayan *Petersburg Günlükleri* Gippius ve Merejkovski henüz Petersburg'dan ayrılmadan önce kaleme alınmıştır. Gippius'un farklı başlıklarla sınıflandırdığı günlükleri şöyledir: *Mavi Kitap*, *Petersburg Günlüğü*, *Kara Defterler*, *Kara Kitapçık*, *Gri Bloknot*. Yazıldığı dönemin hâkim ideolojisi ve yazarın bu ideolojiyle olan yakınlığı bağlamında edebiyatın estetik boyutunu aşan bu günlükler mahrem yaşamın sınırlarını kaldırarak bir dönem anlatısı niteliğine erişir. Böylelikle 1914-1919 yılları, edebiyat sahasına bir kurgu metin aracılığıyla değil, bir arşiv yaşam görünümüyle taşınır. Dolayısıyla edebi bir eser ile bir tarih metni arasında var olan kurgusal yakınlık Gippius'un günlükleri için geçerli değildir. Zira Yeni Tarihselci yaklaşımın tarih yazımıyla olan ilişkisi ve bu kapsamda vurgulanan "Her kuşak kendi tarihini yazar..." görüşü Gippius'u 1914-1919 yıllarına ait gelişmeleri kaleme alan birkaç vakanüvisten biri addeder. Birbirini tamamlayan metin ve tarihsel bağlam için ifade

9 Bu kişiler için homojen bir grup nitelmesi yapmak yanlış olur: Aralarında Sergey Kablukov, Dmitri Muşketov gibi öğretmen, akademisyen olanlar; Zinaida Gippius, Dmitri Filosofov, Korney Çukovski, Aleksandr Blok gibi edebiyat camiasına mensup kişiler, Vladimir Lopuhin, Aleksey Peşehonov gibi hükümet kabinesinden isimler ve farklı meslek gruplarından insanlar – Georgi Knyazev (tarihçi), Aleksandr Rotaç (mimar) – bu listeyi oluşturur (Munjukova, 2016, s. 8).

edilen eş değerlik; dönemin ideolojisi ve yazarın izlenimleri özelinde *Petersburg Günlükleri* için de geçerlidir. Üretildiği tarihsel koşulların tesiri ve yazarın iç dünyasının yansımalarıyla metinsellik ve tarihselliği aynı çizgide buluşturan bu eser uzun yıllar saklı kalmış, ötelenmiş bir gösterge, bir arşiv yaşam kabul edilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Anisimova, A. (2015). "Noviy istorizm" naukovedcheskiy analiz. Erişim Tarihi: 10.12.2020, <https://www.litres.ru/alina-anisimova/novyy-istorizm-naukovedcheskiy-analiz/>
- Berberova, N. (1982). Predislovie. Z. Gippius. *Petersburgskie dnevniki (1914-1919)*. Orfey.
- Brook, T. (1991). *The New Historicism: And Other Old Fashioned Topics*. Princeton University Press: Princeton.
- Carr, E. (2016). *Bolşevik Devrimi (1917-1923)-1* (O. Suda, Çev.). İstanbul: Metis.
- Federer S. (2019). *Hope, Despair, and the Struggle for Survival Everyday Life in Revolutionary Petrograd Through the Eyes of Edith Almedingen and Zinaida Hippius*. (MA Russian and Eurasian Studies Master Thesis, Leiden University, Leiden). Erişim Tarihi: 22.12.2020, <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A2625118/view>.
- Gippius, Z. (1929). *Snyaya kniga. Petersburgskiy dnevnik 1914-1918*, Belgrad. Erişim Tarihi: 15.10.2020, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/17422-gippius-z-n-sinyaya-kniga-Petersburgskiy-dnevnik-1914-1918-belgrad-1929>.
- _____.(2005). *Sobr. soç. T. 9. Dnevnik 1919-1941. İz publitsistiki 1907-1917 gg. Vospominaniya sovremennikov*. Moskva: Russkaya kniga.
- _____.(2016). *Jivyye litsa*. Moskva, Berlin: DirectMEDIA.
- Gippius-Merejkovskaya, Z. *Dmitri Merejkovski*. Erişim Tarihi:22. 01. 2021. http://az.lib.ru/g/gippius_z_n/text_1943_merezhkovsky.shtml
- Greenblatt, S. (1990). Resonance and Wonder. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*. Erişim Tarihi: 12.01.2021, <https://www.jstor.org/stable/pdf/3824277.pdf?refreqid=excelsior%3A1ec0bdddb952e778bbead11e88796b4>
- Heldt, B. (1987). *Terrible Perfection: Women and Russian Literature*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Hutton, M. (2013). *Remarkable Russian Women in Pictures, Prose and Poetry*. Lincoln, Nebraska:Zea Books. Erişim Tarihi: 10.01.2021 <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=zeabook>

- Jenkins, K. (1997). *Tarihi Yeniden Düşünmek* (B. S. Şener, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Karlinsky S. (2013). *Freedom from Violence and Lies Essays on Russian Poetry and Music*, Boston: Academic Studies Press.
- Kolobov, V. (2019). Problema janra dnevnika i samoidentifikatsii pisatelya. *Voronejskiy gosudarstvenniy universitet*, 82 (091), 43-61.
- Merejkovski, D., Gippius, Z., D. Filosofov ve A. Zlobin (1922). *Tsarstvo antihrista*. München: Drei Masken Vcrlag.
- Munjukova, S. Osobennosti vospriyatiya Petrogradskoy inteligentsiy sobitiy 1917 goda (Na materialah dnevnikov i memuarov).(Magisterskaya programma, Sankt-Petersburgskiy gosudarstvenniy universitet). Erişim Tarihi: 12.09.2020. <https://nauchkor.ru/pubs/osoben-nosti-vospriyatiya-petrogradskoy-intelligentsiy-sobytii-1917-goda-na-materialah-dnevnikov-i-memuarov-587d36715f1be77c40d58f41>
- Nikolyukin, A. (2003). Zinaida Gippius i yiyo dnevniki (V Rossii i emigratsii). T. Prokopova (Ed.). *Z. Gippius. Sobr. soç. T. 8. Dnevnik: 1893-1919*.(pp. 3-26). Moskva: Russkaya kniga.
- _____. (Ed.). (2008). *Z. N. Gippius: pro et contra*. SPB: RHGA.
- Novojilova, A. M. (2004). Petersburgskie dnevniki Zinaidi Gippius ("Snyaya kniga", "Çyornie tetradi", "Çyornaya knijka", "Seryy bloknot"): problemi poetiki janra. (Doktorskaya dissertatsiya, Rossiyskiy gosudarstvenniy pedagogičeskiy universitet imeni A. İ. Gertsena). Erişim Tarihi: 12.09.2020.<https://www.dissercat.com/content/Petersburgskie-dnevnik-i-zinaidy-gippius-sinyaya-kniga-chernye-tetradi-chernaya-knizhka-seryi->
- Oppermann, S. (2006). *Postmodern Tarih Kuramı: Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Kuram*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Sadigov, R. (2020). *Kanlı Dört Yıl. Rus İç Savaş Tarihi (1917-1920)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Semenenko, İ. (2011). *Rossiya XX-naçala XXI veka. Kultura i obşçestvo*. Moskva: Prosveşçeniye.
- Şulgin, V. (1921). *1920 god. Oçerki*. Sofya: Rossiysko-Bolgarskoe knigoizdatelstvo.
- Volkova, N. (2012). Zemlya i nebo Zinaidi Gippius. *ROSSICA 1*, 177-188.
- Yakovlena, N. (2012). *Çeloveçeskiy dokument: istoriya odnogo panyatiya*. Helsinki: Helsinki University Print.
- Yeşilyurt, Ş. (2009). Nedim Gürsel'in Romanlarının Yeni Tarihselci Bağlamda Okunması. *Turkish Studies*, 4 (1-II), 1990-2009.

